

Nakladatelství

Nástup normalizace znamenal ve všech legálně existujících nakladatelstvích návrat k direktivnímu řízení a preferenci politicky a ideologicky zaměřených titulů. Postupně vydávané zákazy rozšířily okruh autorů a knih, které nebylo možné vydávat, a přiměly tak řadu nakladatelství obrátit se ke klasické české a světové literatuře. Navzdory tíživým podmínkám působili v mnoha nakladatelských domech redaktoři snažící se alespoň částečně udržet tradici české kultury a zpřístupňovat v rámci daných možností kvalitní literaturu, po níž panovala ve společnosti velká poptávka. Poněvadž řada někdejších prestižních autorů nesměla publikovat, rozvíjela se již od první poloviny sedmdesátých let samizdatová činnost, jež zajišťovala alespoň dílčí známost prací vyrazených beletristů i vědců formou opisovaných a ilegálně rozšiřovaných textů. Postupem času nabylo toto působení, k němuž se připojili i tvůrci z undergroundové sféry, opovrhující soudobým establishmentem, značného rozsahu a díky využití moderní rozmnožovací techniky i stále zřetelnějšího ohlasu. Rozštěpení života společnosti na oblast oficiální a neoficiální se tak zákonitě projevilo též v nakladatelské a vydavatelské činnosti.

■ Restrikce let 1970–1975

Krátké uvolnění ediční politiky a rezignace státu na její řízení od jara 1968 do počátku léta následujícího roku do struktury nakladatelské sítě výrazně nezasáhlo. Regenerace mechanismů, které umožnily návrat k modelu direktivního řízení, byla proto velice snadná a rychlá. Pouze bylo třeba změnit kompetence, neboť řízení kulturní oblasti spadalo po vyhlášení federace do pravomoci národních vlád. Úkolem nově ustaveného odboru knižní kultury, jenž v rámci Ministerstva kultury ČSR a pod vedením básníka Karla Bouška působil od roku 1970, bylo především změnit náplň edičních plánů ve prospěch socialisticky angažované beletrie a naučné literatury. Zdrucující kritika ještě relativně svobodně sestavovaných edičních plánů prakticky všech nakladatelství na rok 1970 vyústila v zastavení řady rozpracovaných a v likvidaci některých již vytištěných titulů.

Ministerstvo kultury, úkolované usnesením předsednictva ÚV KSČ z 15. března 1970, vypracovalo návrh zásad opatření, zaručujících vliv totalitního režimu

PROVĚRKA ČINNOSTI SEVEROČESKÉHO NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ DIALOG

Místo literatury protispolečenské pamflety

ÚSTÍ NAD LABEM 28. července (1c) -- Nejvyšší kontrolní úřad ČSR spolu s Komisí lidové kontroly Severočeského KNV prověřily činnost Severočeského nakladatelství v Liberci a vydavatelství Dialog v Ústí nad Labem. Prověrka ukázala, že se v obou těchto organizacích rozhazovaly v uplynulém období peníze ze státních prostředků za díla, která měla vyhraněný protispolečenský obsah a torpédovala úsilí strany a vlády o konsolidaci poměrů v naší republice.

Severočeský KNV udělil oběma organizacím vydavatelské oprávnění s podmínkou, že se zaměří na vydávání publikací s krajskou tematikou a od krajských autorů. Jaká však byla skutečnost? Už v roce 1967 se například v Severočeském nakladatelství v Liberci tiskly knihy šesti mimokrajských autorů a v roce 1969 byla už více než polovina mimokrajských autorů. Přestože hlavním posláním krajského nakladatelství i vydavatelství bylo vydávání především krajských účelových publikací, změnili jejich pracovníci kulturně a osvětově výchovné poslání za kšeftaření s politikou pravicových oportunistů

a s laciným bulvárním brakem. Zisku podřítili i techniku publikací, z nichž detektivky měly samozřejmě přednost.

K některým autorům, o nichž bylo všeobecně známo, že patří k pravicově oportunistickým a revizionistickým silám, byly obě organizace zvláště štědré. Například V. Skutinovi vyplatilo Severočeské nakladatelství za Kriminální případ s opicí honorář 60 000 Kčs. Ředitel nakladatelství dohodl s autorem vyšší sazbu za tiskový arch, než mohl dostat podle vyhlášky ministerstva kultury. Pamflet byl vydán v nákladu přes 50 000 výtisků.

O něco později vydalo Severočeské

nakladatelství V. Skutinovi další protispolečenský pamflet, *Presidentův vězeň*. Vyšel v nákladu téměř 100 000 výtisků a autor dostal na honorář 39 475 Kčs.

Nakladatelství bylo štědré i k dalším autorům, kteří se v letech 1968 a 1969 považovali za povolane politiky a zaměřili se na špinění a diskreditování strany a socialistického zřízení, ještě počátkem roku 1970 vyšla publikace J. Koláře *Očitý svědek*, svým obsahem jasně zaměřená proti politické a hospodářské konsolidaci v našem státě.

Všechny tyto drazé zaplacené, ale naší společnosti nepotřebné publikace mohly vycházet proto, poněvadž byly hrubě porušovány normy stranické a státní disciplíny. Kupředu se s vědomím národa a s důvěrou čtenářů. Oba kontrolní orgány navrhly na základě výsledků prověrky potřebná opatření, aby se podobným machinacím zamezilo a nemohly se opakovat.

Článek Rudého práva z 29. 7. 1970 odsuzující aktivity nakladatelství Dialog z konce šedesátých let

na nakladatelskou činnost. Na jeho základě jmenovalo svůj poradní a iniciativní orgán, *Ediční radu*, jejímiž členy se stali mimo jiné spisovatelé Pavel Bojar, Vojtěch Cach, Miroslav Florian, Oldřich Rafaj, Bohumil Říha, Josef Sekera, Ivan Skála a Vilém Závada. K 1. dubnu 1970 pak ministerstvo zrušilo Svaz nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků a převzalo od něho nezbytné činnosti. Dále odebralo Svazu českých spisovatelů nakladatelské oprávnění a nakladatelství Československý spisovatel převedlo do správy *Českého literárního fondu*. V nakladatelstvích, která v uplynulém období projevovala největší samostatnost, iniciovalo okamžitou kontrolu hospodaření. Z chystaných opatření zůstalo nerealizováno jen uvažované sloučení nakladatelství politických stran a společenských organizací do jednotného podniku analogického Ústřednímu církevnímu nakladatelství. Československé ústředí knižní kultury, zaniklé v roce 1968, bylo dodatečně podrobeno ostré kritice pro „oportunismus“, s nímž vyklidilo pozice pravicovým silám. Obviněno bylo především proto, že přestalo zasahovat do tvorby edičních programů jednotlivých nakladatelství, přičemž jedním z důkazů chybné ediční politiky nakladatelského sektoru jako celku v druhé polovině šedesátých let byla jeho ekonomická prosperita. Do konce září 1970 bylo odborem knižní kultury nebo z jeho podnětu vyřazeno z výroby, případně nedistribučováno či staženo z prodejen více než 130 titulů převážně původní beletrie a odborné společenskovědní literatury. Ve většině případů přitom důvodem nebyl obsah knih, nýbrž jména autorů či

dalších podílníků na knize, kteří se prohřešili svou veřejnou angažovaností v minulém období, případně emigrací po srpnu 1968.

První relativně otevřenou etapu normalizace nakladatelské sféry ukončila v druhé polovině roku 1970 intenzivní tisková a rozhlasová kampaň proti „pracíčovým nakladatelům“ a jejich údajně protisocialistickým produktům. Cílené útoky poukazovaly zejména na ideologická pochybení (dokládána zpravidla jen chystanými, nikoli realizovanými tituly), nehospodárnost řízení (do zavinených ztrát byly ovšem zahrnuty i náklady na právě zabavované publikace), enormní honoráře (vyplácené však zpravidla v rámci platných tarifů) a komercializaci edičních programů. Tiskovou kampaň doplnily denunciační dopisy pobouřených čtenářů, žádajících stažení protisocialistických titulů. K takovým náležely například kniha Josefa Knapa *Čas kopřiv*, Národní 9 Jaroslava Pilze a některé další. I když se odmítavé články zaměřily převážně na období takzvaných krizových let 1968–69 a proklamovaly návrat k ideologickým východiskům kulturní politiky XIII. sjezdu KSČ z roku 1966, rozsah, metodika i strategie postihů, včetně razantních personálních čistek, připomínaly praxi počátku padesátých let. Kritériem kvality edičních plánů se opět stal především vysoký podíl titulů připravovaných k významným politickým výročím, angažované beletrie a překladů z literatur socialistických států, nově s důrazem na ruštinu, němčinu a bulharštinu jako jazyky nejvěrnějších ideových spojenců. V obnoveném gestorském systému, ve kterém jednotlivým nakladatelstvím přináleželo výhradní právo vydávat určitý typ literatury, uhájila některá nakladatelství (*Olympia, Práce, Svoboda*) právo vydávat i beletrii. Do svých regionálních mezí však byla striktně vykázána krajská nakladatelství. V krátké době se obnovily i všechny technické problémy plánované výroby a distribuce, tedy potíže s tiskem a papírem, nedostatkové tituly na jedné straně a vzrůstající skladové zásoby na straně druhé.

Další ideově nezávadný vývoj jistily rozsáhlé, v několika případech i opakované personální změny ve vedení většiny nakladatelství. Jejich cílem bylo především přerušit kontinuitu s předchozí činností a zajistit plnění zpravidla ústních pokynů nadřízených stranických a státních orgánů. Z beletristických a společenskovědních nakladatelství dostaly nové vedení *Albatros, Československý spisovatel, Kruh, Lidové nakladatelství, Mladá fronta, Odeon, Orbis, Práce, Svoboda, Růže* a *Západočeské nakladatelství*. Zrušena byla spontánně vzniklá nakladatelství *Symposium* v Praze, *Dialog* v Mostě, *Vysočina* v Havlíčkově Brodě a *Severočeské nakladatelství* v Liberci, místo něhož vzniklo – bez právní kontinuity – nové, stejnojmenné nakladatelství v Ústí nad Labem.

Jádro nikdy nezveřejněného okruhu autorů (českých, slovenských i zahraničních), kteří nesměli publikovat v českých nakladatelstvích, se zhruba shodovalo s výčtem spisovatelů, jejichž díla byla po roce 1972 vyřazována z veřejně přístupných fondů všech českých knihoven. Celkový počet osob postižených zákazem činnosti, postupně doplňovaný též překladateli a editory, byl však

podstatně vyšší a v detailech se lišil v jednotlivých regionech. Stejně zhoubně jako jmenovité zákazy publikační činnosti působila na ediční praxi absolutní tabuizace velkého okruhu témat a osobností nejnovější historie, která prodloužila první represivní vlnu cenzurních postihů do poloviny sedmdesátých let, kdy se začaly naplno uplatňovat mechanismy autocenzury. Stálé rozšiřování témat, o nichž se nesmělo psát, a výčtu osob, které se nesměly zmiňovat, tak v první polovině sedmdesátých let postihlo dodatečně i řadu původně schválených titulů.

V průběhu výroby byly likvidovány například vzpomínky nakladatele Ladislava Kuncvěře Život pro knihu z roku 1972 v nakladatelství Vyšehrad, zákazem veřejné distribuce byl postižen mimo jiné Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře Jaroslava Vopravila z roku 1973 připravovaný ve Státním pedagogickém nakladatelství. Jinou podobu postihu představovalo opožděné uvedení na trh bez oznámení, jež provázal zákaz recenzování (například Vzpomínky Adolfa Branalda Valčík z Lohengrina a Otakara Štorch-Mariena Tma a co bylo potom z roku 1972 v nakladatelství Československý spisovatel).

■ Činnost oficiálních nakladatelství v normalizačním dvacetiletí

Nakladatelství ČESKOSLOVENSKÝ SPISOVATEL, určené především pro publikování soudobé české beletrie, bylo převedeno do působnosti Českého literárního fondu. Od jara 1970 řídil nakladatelství, na něž se pozornost normalizátorů

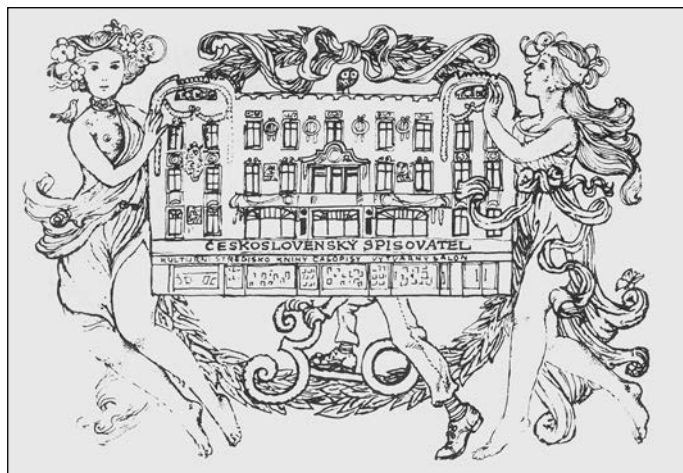
Oblíbené Arbesovo knihkupectví na pražském Smíchově, 1987

zvláště zaměřila, Ivan Skála, těšící se důvěře vrcholných stranických orgánů, zatímco do funkce šéfredaktora se vrátil osvědčený praktik Jan Pilař. Když Pilař v roce 1983 nahradil Skálu na ředitelském místě, do uprázdněného šéfredaktorského křesla povolal Miloše Pohorského a po něm v roce 1985 Jana Suchla. Podnik administrativně posílil svou klíčovou roli ve vydávání české literatury, když se vedle hlavního nakladatele současné beletrie roku 1971 stal i gestorem pro vydávání české klasiky, představující jakési východisko z nouze v situaci, kdy práce většiny donedávna nejčtenějších soudobých autorů nesměly vycházet.

V dramaticky zúženém a současně normotvorném edičním programu se tento posun projevil především nadprodukcí komentovaných „výborů z díla“ a „čtenářských souborů“ českých autorů, ať již zemřelých, či s uzavírající se tvorbou (Karel Čapek, Jaroslav Hašek, Jarmila Glazarová, Václav Kaplický, Marie Majerová, Božena Němcová, Jan Neruda, Karel Nový, Marie Pujmanová, Fráňa Šrámek, později i Josef Kainar, Jiří Voskovec a Jan Werich), k nimž od počátku osmdesátých let přibýly v pečlivě prověřeném výběru vybrané spisy prominentních členů Svazu českých spisovatelů (Miroslav Florian, Jan Kozák, M. V. Kratochvíl, Jan Pilař, Zdeněk Pluhař, Josef Rybák, Bohumil Říha, Ivan Skála, Jiří Taufer, Vilém Závada). V novém uspořádání vycházely spisy Ivana Olbrachta (1973–84), Karla Čapka (od 1980), Vladislava Vančury (od 1984) a Václava Řezáče (od 1986), z nichž poslední dva soubory zůstaly nedokončeny. Z Odeonu Československý spisovatel v roce 1975 převzal a 100. svazkem roku 1981 uzavřel reprezentační edici české textologické školy *Národní knihovna*.

Rozpracované spisy Františka Hrubína a Františka Halase edičně dokončili místo zakázaného Jiřího Brabce Miloš Pohorský, František X. Halas a Ludvík Kundera. Z opožděného druhého svazku *Vybraných spisů Karla Teiga* se dostal do prodeje jen předčasně

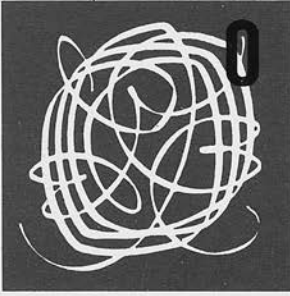
Kresba
k 30. výročí založení
nakladatelství
Československý
spisovatel

expedovaný zlomek likvidovaného nákladu. Jednotlivá díla českých autorů 19. a 20. století, pokládaných za klasiky národní literatury, soustředila od roku 1971 čtenářská edice *Slunovrat*. Soudobá beletrie s výraznou preferencí politicky angažovaných autorů a populárních vyprávěčů vycházela bez zjevné koncepce v několika vzájemně zaměnitelných edicích i mimo řady. Prozaická díla žijících i zesnulých spisovatelů přinášela edice *Klíč* (*Knihovna lidové četby*), určená širokému čtenářskému okruhu, pokračovala též edice *Žatva*, v níž ve dvou řadách (velké a malé) vycházely romány a novely soudobých tvůrců (mj. Ladislav Fuks, Vladimír Körner, Oldřich Daněk, Jan Otčenášek). Pokračující knižnice *Vzpomínky* (od roku 1976 s dodatečně zpřesněným názvem *Vzpomínky a korespondence*) rozšířila záběr z původních i přeložených memoárů (Václav Kaplický, F. V. Krejčí, Jan Pilař, Josef Rybák, Jaroslav Seifert, Otakar Štorch-Marien ad.) i na soubory korespondence (Karel Čapek, Jaroslav Hašek, Jaromír John, Vítězslav Nezval, Jiří Wolker, Vilém Závada a Vojtěch Martínek) a na montáže životopisných dokumentů (Eduard Bass, Jan Werich).

Důraz na působení marxistické literární kritiky a teorie, jejíž selhání bylo považováno za jednu z příčin destrukce socialistického modelu literatury koncem šedesátých let, uvedl roku 1972 v život edici *Kritické rozhledy*, vycházející v malé i velké řadě. Jednotlivé svazky byly zpravidla koncipovány jako výběry ze statí představitelů soudobé oficiální literární kritiky i vědy, v menším počtu edice přinášela badatelsky původní díla. Výčet autorů byl signifikantní (Milan Blahynka, František Buriánek, Vladimír Dostál, Jiří Hájek, Josef Hrabák, Hana Hrzalová, Vladimír Kolár, Jaromíra Nejedlá, Jiří Pavelka, Václav Pekárek, Josef Peterka, Radko Pytlík, Oldřich Rafaj, Vítězslav Rzounek, Jaroslav Sekera, Ladislav Štoll, Štěpán Vlašín, Milan Zeman). Zvláště v prvních letech tu byly jednak programově a jednak z důvodu početně slabé domácí produkce vydávány práce klasiků české marxistické literární vědy a jejich skutečných i domnělých předchůdců a zahraničních, zejména sovětských autorů. Jen výjimečně oživil edici Karel Krejčí, Marie Kubínová, Jarmila Mourková, Zdeněk Pešat, Vladimír Štěpánek a Bohumil Svozil. Většina inspirativních a myšlenkově průrazných literárněvědných titulů (Daniela Hodrová, Jaroslava Janáčková, Vladimír Macura, Jiří Pechar) vyšla mimo edice. Popularizační monografie politicky prověřených autorit české literatury 20. století soustředila od roku 1975 edice *Portréty spisovatelů*, již redigoval Vítězslav Rzounek. Rozpačitý pokus o oživení kritického ruchu v rámci úzkých mantinelů pozvolna se rozšiřujícího prostoru přinášela od roku 1985 edice esejů, kritik a studií *Puls – Poezie, umění, literatura, současnost*, v níž publikovali například Pavel Vašák, Blahoslav Dokoupil i další.

Nakladatelství MLADÁ FRONTA soustředilo původní tvorbu od roku 1969 do edice *Alfa* a roku 1972 k ní po zrušení předchozích beletristických řad připojilo edici mladé poezie a prózy *Omega*. Ta se zprvu omezovala na zveřejňování kratších příspěvků ve sbornících, později se jen s částečným úspěchem pokoušela rozšířit oficiální ediční platformu (publikovali zde mj. Zeno Dostál,

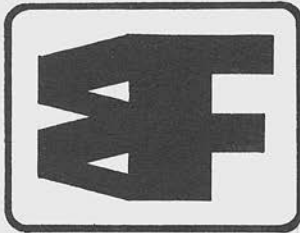
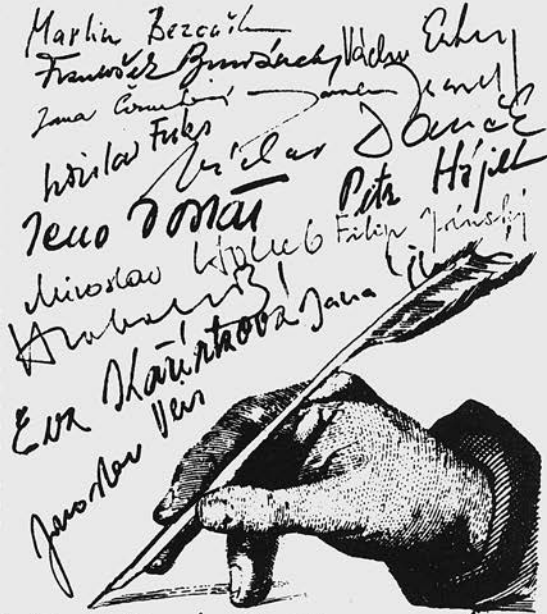
NOVÝCH TVÁŘÍCH

české literatury

V NAKLADATELSTVÍ

MLADÁ FRONTA

Z. Adla, P. Bartůněk, A. Mauerová, M. Bezouška, J. Blahota, L. Brožek, M. Burgrová, F. Buriánek, J. Čejka, R. Černý, J. Červenková, J. Daehne, V. Daněk, L. Dorůžka, Z. Dostál, M. Drmolová, A. Dvořák, V. Erben, F. Fajtl, E. Frantínová, N. Frýd, L. Fuks, J. Hájek, P. Hájek, H. Hodačová, J. Holoubek, M. Holub, E. Horelová, V. Horyna, B. Hrabal, M. Hule, O. Chaloupka, F. Jánorský, E. Kačírková, J. Kebza, J. Klíma, J. Klíma, J. Kostrhun, J. Křenek, Č. Kubík, J. Š. Kubín, J. Kutík, J. Loukotková, R. Lukášová, J. Lukeš, F. Marek, J. Marek, K. Mařík, J. Navrátil, J. Nesvadba, J. Pelc, M. Procházková, H. Prošková, V. Přebický, R. Pytlík, M. Rafaj, J. Rejžek, Z. Rieger, Z. Skalíčková, P. Skarlant, F. Srnec, V. Stuchlý, V. Suchý, L. Szalai, J. Šarševá, A. Šerberová, J. Šikl, B. Šmida, M. Štemberková, K. Štorkán, J. Štroblová, M. Švandrlík, J. Švejška, J. Tomeček, Z. Trojanová, V. Vacke, L. Vaňková, J. Veis, J. Vichra, A. Volkman, O. Wenzl, Z. Zapletal, S. Zlámaný

Jan Navrátil, Jiří Štorkán, Karel Štorkán, František Štorkán, Jiří Štorkán

Karel Milota, Přemysl Rut, Jan Lukeš). V roce 1986 založilo nakladatelství edici prvotin *Ladění*, kterou redigovali Jaromír Pelc, Karel Sýs, Josef Velčovský a Jiří Žáček.

Vysokou ediční i výtvarnou úroveň svých publikací si udržovalo nakladatelství ODEON, jehož redakci od roku 1977 vedl Karel Boušek a po něm od roku 1984 až do konce osmdesátých let Josef Šimon. V Odeonu se podařilo soustředit vynikající redaktory několika generací včetně uznávaných překladatelů, editorů a literárních vědců (kromě Vladimíra Justla a Miloslava Žiliny například též Jiří Pelán, Jan Lehár, Jiří Stromšík, Jan Zelenka, Václav Jamek). V normalizačních letech podnik proslul především překlady významných a zpravidla rychle vyprodaných děl soudobé světové literatury v edici *Galerie moderních autorů*, pokračujícím vydáváním díla Vladimíra Holana a Spisů Ernesta Hemingwaye i oblíbenou řadou *Světová četba*. V ní se vedle prací klasických a moderních tvůrců rozmanitých kulturních okruhů objevovala i česká literatura, a to včetně textů staršího českého písemnictví (*Husitské manifesty* aj.). Tyto práce ovšem častěji vycházely v pokračující řadě *Živá díla minulosti* (soubor rytířských eposů pod názvem *Rytířské srdce majíce*, výbor Próza českého středověku, obsáhlé výběry z *Kroniky české Václava Hájka z Libočan* a *Z korespondence Karla staršího ze Žerotína*, *Básnické dílo Adama Michny z Otradovic* a další). Nakladatelství zveřejňovalo též překlady významných (i nemarxistických) teoretiků literatury a umění (Michail Bachtin, Dmitrij Lichačev, Alexandr Pančenko, Viktor Žirmunskij, Erwin Panofsky), zařazovaných povětšinou do řady *Ars*, a alespoň

Redaktoři, externí spolupracovníci a zaměstnanci nakladatelství Odeon, 1983

částečně tak udržovalo povědomí o soudobých vlivných uměnovědných směrech. Významným počinem bylo vydání dvojdílného Slovníku světových literárních děl (1988), připraveného péčí autorského týmu vedeného Vladimírem Macrou. Literárněvědná a estetická problematika se často promítala také do odborných uměleckohistorických pojednání publikovaných v edici *České dějiny* i mimo řady, nejvýrazněji v knize Pavla Spunara *Kultura českého středověku* (1987). V období normalizace byl Odeon pokládán za nejprestižnější nakladatelství, programově usilující, navzdory nepříznivým okolnostem a nejrůznějším omezením, o vysokou úroveň knižní kultury. Nicméně i tento podnik si musel, ostatně jako všechna beletristická nakladatelství, vylepšovat ekonomickou bilanci vydáváním detektivek, které byly jistou zárukou finančního úspěchu.

Z nakladatelství dalších stran Národní fronty si výraznější podíl původní tvorby uchoval MELANTRICH (šéfredaktorem byl Karel Houba), ať již v obnovené tradiční edici *Poezie*, či zcela mimo edice (mj. Iva Hercíková, Ladislav Fuks, Vladimír Páral, Petr Skarlant, Alžběta Šerberová). Portréty českých klasiků 19. a 20. století i významných literárních badatelů i s edicemi ukázek zařazovalo nakladatelství nadále do knižnice *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*.

Úspěšnou řadu redigoval Josef Špičák a posléze Karel Houba. V jejím rámci vyšly mimo jiné badatelsky původní biografie K. J. Erbena (Julius Dolanský), F. M. Pelcla (Josef Johannes), K. H. Máchy (Vladimír Štěpánek), Jana Gebauera (Theodor Syllaba), Aloise Jiráska (Jaroslava Janáčková), Boženy Benešové (Dobrava Moldanová), Jaroslava Vrchlického (Bohuš Balajka), Karla Čapka (František Buriánek), Růženy Svobodové (Jarmila Mourková), Jiřího Mahena (Štěpán Vlašín), Josefa Čapka (Jiří Opelík), Vladislava Vančury (Milan Blahynka), Viktora Dyka (Jaroslav Med), Bernarda Bolzana (Jaromír Loužil) a dalších.

O vydávání odborné a populárně naučné literatury se snažilo též nakladatelství VYŠEHRAĐ, jež se po roce 1970 zaměřilo na problematiku počátků křesťanské kultury a literatury v českých zemích (knižní práce Oldřicha Králíka, stěžejní edice *Kristiánovy legendy*, připravená Jaroslavem Ludvíkovským) a tématu zůstalo věrné až do listopadu 1989 (cenný soubor svatovojtěšských legend v edičním počínu Slavníkovci ve středověkém písemnictví z roku 1987). Snaha o netradiční pohled na české baroko (kniha J. P. Kučery a Jiřího Raka *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře* z roku 1985) vyvolala nepříznivou reakci strážců normalizačního pořádku. Přesto podnik v uvolněnější atmosféře druhé poloviny osmdesátých let v odvážnějších projektech pokračoval, zejména zásluhou redaktorů Jaroslava Vrbenského a Břetislava Daňka. Vydávání hodnotné české beletrie však spíše stagnovalo, větší význam mělo publikování titulů katolických autorů (Věroslav Mertl), stojících na samém okraji oficiální literatury.

Z krajských podniků minimalizovalo ideologické tlaky nejlépe mladé královéhradecké nakladatelství KRUH. Svůj regionalistický program opřelo o objevené

Jubilejní katalog ostravského nakladatelství Profil, grafická úprava Stanislava Böhma, 1982

edice starších tvůrců (Irma Geisslová, Jaroslav Havlíček, Jaromír John, Josef Kocourek), doplněné o současnou tvorbu (zejména Vladimír Brandejs a Jan Dvořák). Ostravský **PROFIL**, jehož ředitelem byl v letech 1972–78 spisovatel František Čečetka a poté textař angažovaných písní Ivan Šeiner, akcentoval současnou beletrii v edici poezie *Proud* a v prozaické řadě *Obzory*. Ve své činnosti spoléhal na poměrně silné autorské zázemí jak v oblasti krásné literatury (mj. Dušan Cvek, Jaromíra Kolárová, Zdeněk Křenek, Jaroslav Mazáč, Lydie Romanská, Marie Podešvová, Jitka Stehlíková, Miroslav Stoniš, Kar-

rel Vůjtek), tak v relativně rozsáhlé jazykovědné a literárněvědné produkci (Milan Blahynka, Vladimír Dostál, Jaromír Dvořák, Jaroslav Hubáček, Oldřich Králík, Marie Mravcová, Eduard Petruš, Jaroslav Sekera, Jiří Skalička), soustředěné od roku 1980 do edice *Slovo a čin*. V severních Čechách se po exemplární likvidaci libereckého nakladatelství stal ředitelem nově zřízeného SEVEROČESKÉHO NAKLADATELSTVÍ, sídlícího v Ústí nad Labem, prozaik Jan Suchl. Do programové řady *Nová próza* zařazoval kromě vlastní tvorby díla Oty Duba a Vladimíra Párala, z mladších autorů Václava Duška a Jiřího Švejdy. I ta krajská nakladatelství, která byla nejvíce zasažena normalizačními personálními i programovými čistkami (zejména českobudějovická **RŮŽE**, přejmenovaná v roce 1979 na **JIHOČESKÉ NAKLADATELSTVÍ**) oživovala od sklonku sedmdesátých let svou činnost spoluprací s krajskými pobočkami Svazu českých spisovatelů.

■ Samizdat

Frustrace z úplné ztráty publikačních možností, která se od roku 1971 stále zřetelněji ukazovala jako dlouhodobá, vedla vyřazené prominentní české spisovatele „přednormalizačního“ období, ale i nové autory, kteří nechtěli nebo nemohli oficiálně publikovat, k hledání alternativních edičních forem. Předčítání rukopisů na uzavřených schůzkách a jejich zprvu spontánní opisování pro úzký okruh přátel a zájemců postupně přerostlo v organizovanou a koncepční ediční práci. Při nedostupnosti rozmnožovacích i tiskařských zařízení a trestní postžitelnosti nepovoleného šíření textů naplňovaly kolující a dále opisované strojopisné kopie literárních textů funkci knižních vydání. Pro tuto

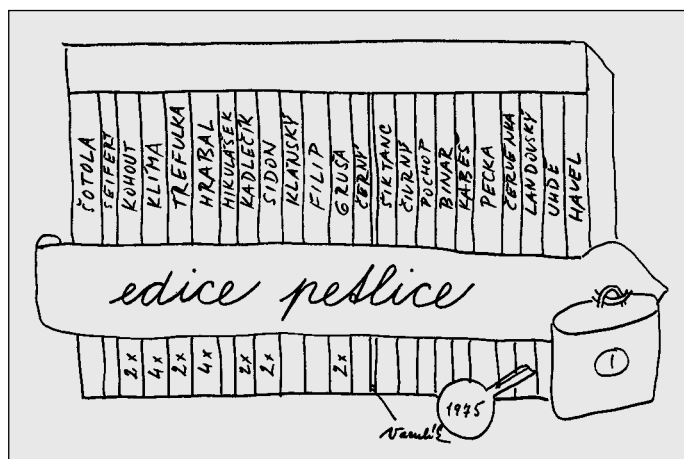
alternativní ediční činnost se v českém prostředí ujalo původně ruské označení samizdat („samsebjaizda“), jež bylo parodickou obdobou zkratkou názvů sovětských nakladatelství.

Samizdat byl omezen technickými možnostmi: pomocí psacích strojů, kopírovacích a průklepových papírů se dalo najednou přepsat maximálně šestnáct čitelných „výtisků“. Obvinění z šíření nepovolených tiskovin se pak předcházelo autorovým podpisem pod upozorněním typu „pro svou vlastní potřebu opsal“.

Mezi první regulérní samizdatové edice s programovým vymezením a důslednější snahou o vlastní profil patřily olomoucké TEXTY PŘÁTEL (1972), volné sdružení moravských autorů Jiřího Kuběny, J. E. Friče a Josefa Šafaříka a olomouckých spisovatelů Petra Mikeše, Rostislava Valuška a Eduarda Zachy. Ti ve své vydavatelské aktivitě, která nepřetržitě pokračovala celou normalizací, přinesli množství drobných sbírek poezie zejména spirituálně laděných autorů.

Na konci roku 1972 vznikla EDICE PETLICE, nejvýraznější ediční počín v rámci českého samizdatu, založený Ludvíkem Vaculíkem. Název Petlice ironicky odkazoval k oficiální řadě Klíč, vydávané v nakladatelství Československý spisovatel. Vaculík si od počátku dával pozor, aby se na jeho činnost nedalo nahlížet jako na nelegální podnikání a obohacování se, proto odprodával kopie jednotlivých svazků autorům i dalším odběratelům za úhradu papíru, opisu a vazby. Copyrightová formulka Edice Petlice se měnila (varianty původně odkazovaly k různým opisovačkám), nejznámější byl „výslovný zákaz dalšího opisování rukopisu“, který bylo možno číst i jako dvojnásobnou zkratku V.z.d.o.r. Profil Edice Petlice zpočátku utvářela původní současná beletrie, zejména práce vrácené autorům z oficiálních nakladatelství nebo práce dokončené na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, které již neměly šanci na vydání. Velmi brzo však v této edici začaly být vydávány nejrůznější reportáže a publicistické práce, literárněvědné eseje (Václav Černý, František Kautman, pod

Znak Edice
Petlice, původně
novoročenka
Ludvíka Vaculíka
na rok 1975

pseudonymem H. Rak tu publikoval Aleš Haman), práce historické (věnované Sabinovi, tzv. české otázce, druhé světové válce, ale i Komenskému) a také odborné studie z různých oborů společenských věd (texty Jana Patočky, Radima Palouše nebo Jiřího Pechara). Zhruba od druhé poloviny sedmdesátých let se v Petlici objevovaly i texty divadelních her (Pavel Landovský, Václav Havel, Zdena Tominová), sbírky fejetonů (např. sborník Československý fejeton/fejetón 1975–76).

K častěji publikujícím autorům patřili zejména Vaculíkovi generačně blízcí spisovatelé – Ivan Klíma, Pavel Kohout, Eva Kantůrková, Jan Trefulka, Jaroslav Putík a další, z mladších Jiří Gruša. Vedle spisovatelů již známých z šedesátých let se však v Petlici objevila rovněž jména autorů knižně debutujících: Jaroslava Hutky, Vlastimila Třešňáka, Sylvie Richterové, Zuzany Brabcové a dalších. Svou ediční činnost rozšířila Petlice i na zakázané autory ze Slovenska (Pavel Hružík, Dominik Tatarka, Ivan Kadlečík, Milan Šimečka). Ačkoli byla zaměřená na československou produkci, nebránila se ani drobným „výletům“ do překladové literatury (Shakespearův Jindřich IV. v překladech Zdeňka Urbánka). Petlice dokázala být až do svého zániku na konci osmdesátých let velmi inspirativní, často opisovanou edicí s konzervačním vydavatelským záměrem, který ovšem povzbuzoval a udržoval v českém kontextu domácí neoficiální literaturu.

Některé další významnější samizdatové edice, jež vznikaly i zanikaly až do konce osmdesátých let, se svými formálními znaky (ediční údaje, vazba, grafická úprava, výzdoba, obrazové přílohy) stále více blížily knižním vydáním.

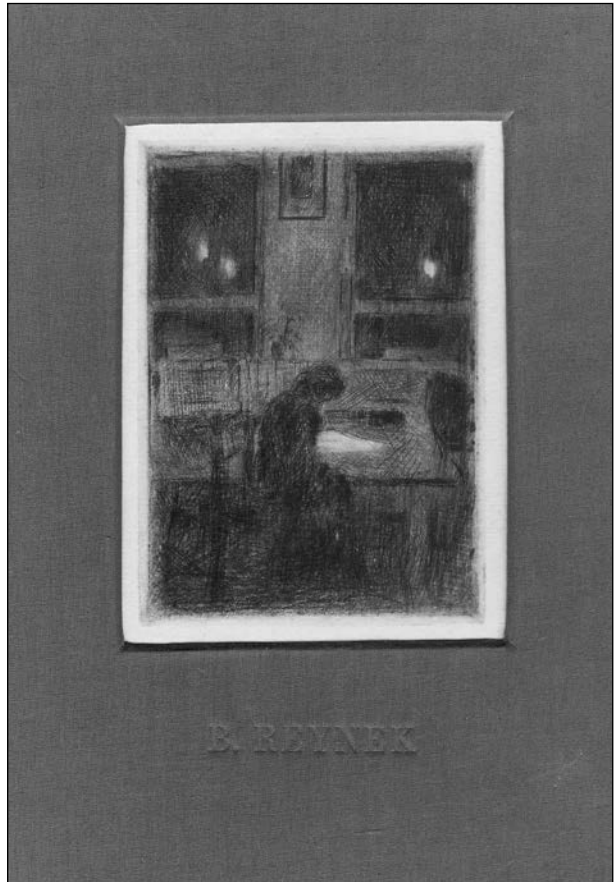
Roku 1975 založil Václav Havel s kruhem spolupracovníků (Olga Havlová, Ivan M. Havel, Daňa Horáková, Jan Lopatka aj.) EDICI EXPEDICE. Vaculíkovský koncept samizdatové edice Havel doplňoval rozšířením obrazu zakázané beletrie o další autory, pohybující se v jiném okruhu – o underground a další mladší autory. Podstatnou část ediční činnosti zabíraly i texty z přírodních věd a esejistika (studie věnované C. G. Jungovi, texty Radima Palouše nebo Zdeňka Neubauera). Větší prostor se zde věnoval překladům, zejména Zdeňka Urbánka a Jana Vladislava.

Vladislav sám založil v roce 1975 vlastní samizdatovou edici KVART, kterou řídil až do svého nuceného odchodu do exilu v roce 1980. Kvart úzce spolupracoval s Edicí Petlice a více jak polovina z titulů vyšla v jejich „koedici“ (zejména eseje Františka Kautmana, Bedřicha Fučka nebo Jana Patočky).

V roce 1978 možnosti neoficiálního vydávání rozšířily univerzální samizdatové edice KRAMERIOVA EXPEDICE 78, řízená Vladimírem Pistoriem, a POPELNICE Jiřího Gruntoráda. Obě zčásti přebíraly texty z předchozích edic, neboť jejich zakladatelé je chápali jako formu dalšího šíření vybraných textů mezi potenciální zájemce. I tak se v jejich nabídce profilyvaly také zájmy jednotlivých vydavatelů: u edice Popelnice (která byla pojmenována ironicky slovem končící na -ice jako určitý způsob vymezení se v samizdatovém prostředí) bylo evidentní směřování k undergroundu, zatímco Krameriova expedice 78

se snažila přinést pohled na českou literaturu v širokém rozpětí od autorů undergroundu (Ivan M. Jirous) a folkových písničkářů (Vlastimil Třešňák, Jaroslav Hutka) až k textům autorů starších generací (Jiří Kolář, Jiří Gruša, Eva Kantůrková) s drobnými přesahy k překladům (Martin Buber, George Orwell, Isaac Bashevis Singer).

Sterilní ediční politika oficiálních nakladatelství i pokračující cenzurní praxe rozšiřovaly profil edic z původní a přeložené nepublikované tvorby i na opisy kdysi vydaných nedostupných titulů (George Orwell, T. R. Field, Ladislav Klíma). V pestrém spektru se postupně formovaly též soubory spisů a tematicky vyhraněné specializované řady. Spisy Jana Patočky vydávali od roku 1977 Ivan Chvatík, Jiří Němec a Petr Rezek, ucelené a profesionálně edičně připravené soubory českých katolických autorů Jana Čepa, Jakuba Demla, Bedřicha Fučíka a Jana Zahradníčka soustředilo samizdatové vydavatelství Rukopisy VBF, na němž se kromě zakladatelů Bedřicha Fučíka a Vladimíra Binara podíleli též Mojmír Trávníček a Radovan Zejda. Komponovanou vnitřní strukturu mělo

Svazek samizdatové edice
KDM – Kde domov můj
Z rukopisných překladů
Bohuslava Reynka,
vazba s Reynkovou grafikou
a reliéfním písmem, 1986

od roku 1978 vydavatelství KDM (Kde domov můj) Antonína Petruželky a Vratislava Färbra, které se – v samizdatu vzácně – soustředilo čistě na poezii, ať již na současnou (ediční řada *Básnické debuty*), či na jednotlivé básníky starší generace (Hermer Lilia, F. D. Merth, Zbyněk Hejda a zejména Ivan Blatný). V KDM byly vydány i překlady Bohuslava Reynka.

Na poezii se zaměřila ve své specializované řadě *Asyl* i edice ČESKÁ EXPEDICE Jaromíra Hořce, existující od roku 1979. Upozornila na sebe i dalšími edičními řadami vzpomínek (*Hlas*), studií (*Prostor*) a vlastní tvorby Jaromíra Hořce, poskytující tak přehledně takřka kompletní autorovo dílo. Absenci soudobé filozofické produkce v oficiálních nakladatelstvích suplovaly od roku 1978 edice NOVÉ CESTY MYŠLENÍ, redigované Radimem Paloušem, a od roku 1985 OIKÚMENÉ Ladislava Hejdánka.

Strnulá neměnnost oficiální ideologické doktríny fixovala propast mezi oficiální a samizdatovou nakladatelskou sférou a minimalizovala možnost návratu autorů samizdatu do nakladatelských edičních plánů. V obou strukturách publikoval Jaroslav Seifert a za cenu deformujících redakčních a autocenzurních zásahů i Bohumil Hrabal. Policejní a soudní perzekuce se u mediálně známých organizátorů samizdatových aktivit omezovala na zabavování publikací, drastické tresty však postihovaly neznámé a mimopražské aktivisty. Počátek osmdesátých let přinesl vznik vydavatelských center mladší tvůrčí generace (například edice při samizdatovém periodiku VOKNO, MOZKOVÁ MRTVICE Ivana Lampra, PRO VÍCE Víta Kremličky, jihlavské edice PREDIKACE a ČERVENÁ KARKULKA), která již zcela dobrovolně rezignovala na uplatnění v oficiálních nakladatelstvích a prohloubila tak rozštěpení publikační sféry na oficiální a alternativní. Kromě undergroundových edic mladé generace, šířících zejména vlastní tvorbu a díla Egona Bondyho, vznikaly v osmdesátých letech i specializované studijní edice při odborných časopisech (KNIHOVNA STŘEDNÍ EVROPY s beletristickou řadou, KNIŽNICE HISTORICKÝCH STUDIÍ, edice PROSTOR Aleše Lederera).

Kromě samizdatových edic a autorského „divokého“ samizdatu rozšiřovaného jen v nejužším okruhu přátel vznikaly i nejrůzněji zaměřené sborníky a almanachy. Výrazem snahy o reprezentativní obraz zakázaných autorů byl „almanach české literatury 1968–1978“ Hodina naděje (smz. 1978; Toronto 1980, ed. Jiří Gruša, Milan Uhde a Ludvík Vaculík) a sborník poezie Na střepech volnosti (smz. 1987; Mnichov 1989, ed. Jaromír Hořec). K jubileím jednotlivých spisovatelů vznikly sborníky Milý příteli... Egonu Bondymu k 45. narozeninám Invalidní sourozenci (smz. 1975), Nějakej vodnatelnej papírovej člověk (smz. 1977, ed. Pavel Zajíček, věnovaný Jiřímu Němcovi a Ivanu M. Jirousovi) či sborník Vladimíru Vokolkovi k sedmdesátinám (smz. 1985). Významné byly rovněž generačně pojaté sborníky, které soustředily tvorbu určité volné skupiny autorů (např. Křesťanská poezie, smz. 1987). Nejvýraznějším skupinovým samizdatovým sborníkem byl sborník nazvaný Už na to seru, protože to mám za pár (smz. 1985), který pro Edici

Expedice uspořádal Andrej Stankovič s cílem představit „výběr z prvních básnických knížek autorů narozených v padesátých a šedesátých letech“. Začínající autory soustředila například série tzv. Branických almanachů (smz. od roku 1986) nebo Almanach spolku Lidi (smz. 1989).

V prostoru mezi oficiálními nakladatelstvími a samizdatovými edičními aktivitami, jejichž produkce spolu s publikacemi exilových nakladatelství kolovala v omezeném, relativně uzavřeném okruhu, působilo několik legálních sdružení (zejména Český fonoklub Jonáš a Spolek českých bibliofilů v Praze), která v takzvaných zájmových nákladech, distribuovaných formálně jen pro členskou základnu vydavatele, znejišťovala striktně vymezené mantinely oficiálně povoleného prostoru. Nepsaná cenzurní kritéria zcela ignorovaly publikace Jazzové sekce Svazu hudebníků ČSR, v jejíž klubové edici **JAZZPETIT** vyšly kromě odborných hudebních titulů i eseje, prózy a studie Jindřicha Chalupického, Jaroslava Kladivy, Petra Rezka, F. R. Krause, Ludvíka Kundery, Josefa Kroutvora a díla francouzských autorů Borise Viana a Raymonda Queneaua v překladech Patrika Ouředníka. Existenci potlačované části tvorby Bohumila Hrabala připomněl Jazzpetit širší veřejnosti vydáním jeho prózy *Obsluhoval jsem anglického krále* v roce 1982. Legální činnost Jazzové sekce, obratně se kryjící členstvím v Mezinárodní jazzové federaci při hudební radě UNESCO, narušilo až vykonstruované obvinění jejích představitelů z nepovoleného podnikání v roce 1986, završené následujícího roku nepodmíněnými tresty v soudním procesu.

Navzdory tomu se v druhé polovině 80. let možnost uveřejňovat literární díla jako zájmový náklad, opírající se o některou z povolených organizací (často zaštitěnou Okresním kulturním střediskem nebo Okresní knihovnou) dále rozšiřovala. Díky proměně kopírovací techniky (nástupu xeroxu) pak bylo v této době i také o něco jednodušší – navzdory stálé snaze státu o kontrolu takových přístrojů – texty množit. V této době tak některé edice, například **PROTI VŠEM** Miloše Voláka a **PRAŽSKÁ IMAGINACE** Václava Kadlece, zaměřená na tvorbu Bohumila Hrabala a jeho okruhu a Hrabalem částečně i financovaná, již opouštěly

Obálka Josky Skalníka k vydání v Jazzové sekci, 1982

strojopisné opisy a začaly využívat právě kopírovací stroje. Ke konci osmdesátých let se zmínky o některých takto vydaných sbírkách a sbornících začaly objevovat i v oficiálně vydávaných periodikách.

V této době také vznikaly sborníky, které soustředily autory jak ze samizdatu, tak i oficiálně publikující. Příkladem může být sborník věnovaný básníku Jaromíru Zelenkovi, nazvaný Gebhartovský almanach (smz. 1986), který soustředil na téměř tři sta stranách texty autorů proskribovaných (Josef Hiršal, Josef Mlejnek, Ivan Wernisch) i oficiálně publikujících (Miroslav Huptych, Petr Kovařík, Jiří Rulf). Pro literaturu byly tyto aktivity podstatné, neboť spontánně dávaly dohromady násilně rozdělenou literaturu.